

Puszkin, Barbara

Ośrodek Dokumentacji i Badań - Korczakianum : 10 lat działalności

Almanach Muzealny 4, 343-355

2003

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Barbara Puszkin

OŚRODEK DOKUMENTACJI I BADAŃ – KORCZAKIANUM
10 LAT DZIAŁALNOŚCI

W roku 2003 mija 10 lat od utworzenia KORCZAKIANUM – Ośrodka Dokumentacji i Badań spuścizny życiowej Janusza Korczaka (nazwisko rodowe Henryk Goldszmit, 1878–1942). Minęło także 25 lat od chwili, gdy podjęto systematyczną działalność naukową mającą na celu zbadanie znaczenia i aktualności Korczakowskich idei i dzieła – zrozumienia ich humanistycznego przesłania. Konieczne było dotarcie do wielu ocalałych, acz rozproszonych czy zapomnianych, materiałów oraz do źródeł o charakterze archiwalnym, zebranie i przeanalizowanie bogatej i różnorodnej literatury wspomnieniowej poświęconej Korczakowi. Należało gromadzić planowo i systematycznie nowe elementy wiedzy o życiu, działalności i twórczości Korczaka, podejmując rozległe i pogłębione badania. „Pedagogika Korczaka – pisał Stefan Wołoszyn – przynależy już wprawdzie do historii wychowania, lecz pozostaje ciągle żywa dla współczesności i przyszłości jako pedagogika wiary w niezniszczalne wartości człowieka, których ucieleśnieniem jest nade wszystko dziecięctwo i młodość, jako pedagogika niezbywalnych wobec tego praw każdego dziecka do rozumnego, pełnego rozwoju i wychowania, jako pedagogika serca i zaufania, jakiego każde dziecko jako człowiek oczekuje, oraz jako pedagogika takiego wychowawcy, którego opiece dziecko może słusznie zaufać, iż nie zawiedzie i będzie oparciem nawet w najtrudniejszych okolicznościach”¹.

Z HISTORII

Druga wojna światowa zniszczyła ogromny, stworzony przez Korczaka, dorobek dokumentacyjny z kilkudziesięciu lat jego własnej obserwacji

¹ S. Wołoszyn, *Janusz Korczak w dziejach wychowania*, w: *Janusz Korczak. Życie i dzieło. Materiały z Międzynarodowej Sesji Naukowej. Warszawa, 12–15 października 1978 r.*, Warszawa 1982, s. 35.

dziecka oraz niezwykle bogatą dokumentację działalności jego obu placówek wychowawczych – Domu Sierot i Naszego Domu, jednak w końcu lat czterdziestych zbierają się w Warszawie żyjący nieliczni wychowankowie i przyjaciele Korczaka. Rozpoczynają gromadzenie pamiątek, podejmują starania o uczczenie jego pamięci. Organizowane są sesje popularnonaukowe. Cała ta działalność ma charakter ruchu społecznego, a kolejne lata i wydarzenia w Polsce – także polityczne – powodują, że ruch ten, który już zyskał status Komitetu Korczakowskiego, ma lepsze i słabsze okresy swej działalności.

Zbliżająca się setna rocznica urodzin Korczaka (1978) oraz coraz większe zainteresowanie jego osobą w świecie powodują także w Polsce ożywienie zainteresowania spuścizną życiową Korczaka.

W styczniu 1977 r. w ówczesnym Instytucie Badań Pedagogicznych Ministerstwa Oświaty i Wychowania zostaje oficjalnie powołana Pracownia Badań nad Spuścizną Pedagogiczną Janusza Korczaka, którą kieruje prof. dr hab. Aleksander Lewin (1915–2002).

Dla zespołu Pracowni najważniejszym zadaniem staje się „podjęcie długofalowych badań i studiów, których celem byłoby ujawnienie nowych faktów, dokumentów, problemów rozszerzających wiedzę o Januszu Korczaku i jego spuściznie”. Wyraźnie rysuje się potrzeba ogarnięcia w ciągu najbliższych lat całego jego piśmienniczego dorobku; potrzeba wyjścia poza określony, przyjęty ogólnie zasób faktów, które od dawna znane są i powtarzane w różnych wariantach; potrzeba ukazania całej różnorodności i bogactwa piśmiennictwa Korczaka.

Rezultatem podjętych wówczas prac jest wydanie w 1978 r. nowej czterotomowej edycji *Pism wybranych* Korczaka², prezentujących obok podstawowych pozycji także wiele tekstów nowych, zwłaszcza publicystyki zamieszczonej w wielu znaczących pismach społecznych, oświatowych i kulturalnych. W latach osiemdziesiątych rozpoczęto wydawanie serii *Janusz Korczak. Źródła i studia*, w ramach której ukazały się trzy tomy: wybór wspomnień o Korczaku³, wybór jego nieznanych tekstów oraz dokumentacji placówek wychowawczych przezeń powołanych – Domu Sierot i Naszego Domu⁴, zarys biografii w ujęciu kalendarycznym⁵. Opracowano też i opublikowano podstawowy dla wszelkich badań materiał źródłowy, czyli pierwszą korczakowską bibliografię (podmiotową i przedmiotową), tom I za lata 1896–1942⁶, tom II (tylko publikacji polskich) za lata 1943–1987⁷.

² J. Korczak, *Pisma wybrane* (oprac. zespołowe), Warszawa 1978, wyd. II 1986.

³ *Wspomnienia o Januszu Korczaku*, wybór i oprac. L. Barszczewska, B. Milewicz, Warszawa 1981, wyd. II 1989.

⁴ *Mysł pedagogiczna Janusza Korczaka. Nowe źródła*, wybór M. Falkowska, Warszawa 1983.

⁵ M. Falkowska, *Kalendarz życia, działalności i twórczości Janusza Korczaka*, Warszawa 1989.

⁶ *Janusz Korczak. Bibliografia 1896–1942* (oprac. zespołowe), Heinsberg 1985.

⁷ *Janusz Korczak. Bibliografia polska. 1943–1987* (oprac. zespołowe), Heinsberg 1988.

W maju 1977 r. na wniosek Komitetu Obchodów Setnej Rocznicy Urodzin Janusza Korczaka zorganizowano w Pracowni Centrum Informacyjne, którego głównym zadaniem było udzielanie szczegółowych informacji dotyczących Korczaka, jego współpracowników, placówek wychowawczych, z którymi był związany, spuścizny pisarskiej oraz praktycznego korzystania z jego dorobku pedagogicznego. Podstawowym zasobem źródłowym umożliwiającym wykonywanie tych zadań było Archiwum Korczakowskie.

W ciągu piętnastu lat swej działalności Pracownia Korczakowska stała się jednym z najważniejszych ośrodków naukowo-badawczych zajmujących się nie tylko gromadzeniem, ale i opracowywaniem spuścizny Korczakowskiej, ośrodkiem znanym nie tylko w kraju, ale i szeroko zagranicą.

Na przełomie 1992 i 1993 r. w wyniku zmian w strukturze organizacyjnej i zadaniach programowych Instytutu Badań Edukacyjnych (w który przekształcił się Instytut Badań Pedagogicznych) Pracownia Korczakowska uległa faktycznej likwidacji. Poszukiwania nowego rozwiązania umożliwiającego dalszą działalność dokumentacyjno-badawczą Pracowni doprowadziły do utworzenia Ośrodka KORCZAKIANUM, który przejął zarówno dorobek, jak i zadania i tradycje Pracowni. W kwietniu 1993 r., w wyniku porozumienia pomiędzy Międzynarodowym Stowarzyszeniem im. Janusza Korczaka, Instytutem Badań Edukacyjnych, Kuratorium Oświaty m.st. Warszawy i Państwowym Domem Dziecka nr 2 im. J. Korczaka utworzono Ośrodek Dokumentacji i Badań KORCZAKIANUM. W nowej formule organizacyjnej miała być kontynuowana praca nad spuścizną życiową Janusza Korczaka oraz praca na rzecz polskiego i międzynarodowego ruchu korczakowskiego we współpracy z różnymi placówkami i organizacjami w kraju i zagranicą. Formalnie, etatowo powiązane z Domem Dziecka, rozpoczęło KORCZAKIANUM swą działalność z dniem 1 maja 1993 r. Usytuowane w historycznym Domu Sierot, pod adresem znanym na całym świecie (dziś Jaktorowska 6, za czasów Korczaka - Krochmalna 92) stało się placówką oficjalną, choć realnie społeczną, bo opartą na pracy dwóch osób po pół etatu oraz pracy społecznej byłych pracowników Pracowni, przede wszystkim prof. Aleksandra Lewina i dr Marii Falkowskiej.

Lokalizacja KORCZAKIANUM w historycznym Domu Sierot odpowiadała społecznemu zapotrzebowaniu, dziesięć lat działalności Ośrodka w pełni potwierdziło słuszność tej decyzji.

W połowie 1999 r. nastąpiła kolejna formalna zmiana statusu placówki. Dom Dziecka, w ramach którego funkcjonowało KORCZAKIANUM, został w wyniku reorganizacji systemu oświaty przejęty od Kuratorium przez warszawskie Centrum Pomocy Rodzinie, które w sierpniu 1999 r. odmówiło - z przyczyn formalnych - materialnego utrzymywania Ośrodka, natomiast zapewniło nieodpłatne korzystanie z dotychczasowego pomieszczenia w Domu Dziecka. Z dniem 31 sierpnia 1999 r. został zamknięty kolejny rozdział działalności KORCZAKIANUM stało się instytucją opartą jedynie na pracy społecznej.

Konieczność funkcjonowania ośrodka zaspokajającego potrzeby nie tylko odbiorców krajowych, ale i w znacznej mierze zagranicznych, jest oczywista. Doceniło ten problem także Starostwo Warszawskie. Dzięki zaangażowaniu i zrozumieniu wielu osób KORCZAKIANUM, wraz z Archiwum Korczakowskim, znalazło swe instytucjonalne miejsce w Muzeum Historycznym m.st. Warszawy: od stycznia 2001 r. jest Oddziałem Muzeum.

CHARAKTERYSTYKA ZBIORÓW

Zbiory KORCZAKIANUM składają się z trzech różnych zespołów. Pierwszy, podstawa działalności, to Archiwum Korczakowskie, zawierające dokumentację życia i działalności Janusza Korczaka. Drugi zespół stanowią publikacje i materiały o tematyce korczakowskiej, które powstały po 1945 r. Są to różne wydania pism Korczaka, opracowania czy teksty omawiające jego dokonania. Znajdują się tu także wybrane pozycje autorów, którzy bądź znali Korczaka, bądź żyli w jego czasach i dają obraz ówczesnej rzeczywistości. Są publikacje polskie i w językach obcych. Trzeci zespół materiałów stanowią bardzo różne, czasem przypadkowe, materiały dokumentujące działalność ruchu korczakowskiego w Polsce i zagranicą. I chociaż te zbiory KORCZAKIANUM nie pretendują do miana wyczerpujących, to jednak stanowią bogatą i podstawową bazę do prowadzenia różnorodnych badań.

Archiwum Korczakowskie

W połowie lat pięćdziesiątych ówczesny Komitet Korczakowski powołał tzw. Komisję Archiwalną, której głównym zadaniem było ocalenie pamiątek po Januszu Korczaku. Komisja rozpoczęła pracę nieomal od zera, ponieważ bogata dokumentacja gromadzona przez Korczaka w ciągu wielu lat pracy w Domu Sierot i w Zakładzie Wychowawczym Nasz Dom oraz jego papiery osobiste uległy zniszczeniu w czasie wojny. Stopniowo uzyskiwano ocalałe materiały od byłych wychowanków i pracowników obu placówek. Zdobywano pierwodruki książek Korczaka z jego własnymi dedykacjami, fotografie, fotokopie listów. Gromadzono relacje i wspomnienia. Szczególnie należy podkreślić działalność kierującej pracami Komisji Barbary Abramow, byłej wychowanki i bursistki Domu Sierot. Odwiedziła m.in. Izrael, skąd przywoziła ciekawy materiał wspomnieniowy i fotograficzny od żyjących wychowanków. Wówczas zaczęto także zbierać kopie tekstów Korczaka publikowanych w różnych czasopismach. Odnaleziono ponadto część sprawozdań Towarzystwa „Pomoc dla Sierot”, które powołało Dom Sierot i finansowało jego działalność. Materiałów poszukiwano przede wszystkim w środowisku ludzi znających Korczaka.

Od 1956 r., tj. od początku gromadzenia zbiorów, Archiwum mieściło się w lokalu Komitetu Korczakowskiego afiliowanego przy Zarządzie Głównym Towarzystwa Przyjaciół Dzieci. W 1972 r. Zarząd Główny TPD (Komitet Korczakowski wówczas, po „zapaści” 1968 r., praktycznie nie działał) przekazał je jako depozyt Domowi Dziecka nr 2 im. J. Korczaka.

W pierwszej połowie 1973 r. zostały przeprowadzone przez wykwalifikowanego archiwistę pierwsze prace porządkowe⁸. Zinventaryzowano zbiory, usystematyzowano dokumentację według działów rzeczowych oraz został sporządzony inwentarz ciągły (książkowy).

W końcu 1976 r. Archiwum przeniesiono do Instytutu Badań Pedagogicznych – przejęła je nowo powstała Pracownia Korczakowska. Od tego momentu wzbogacanie Archiwum odbywa się w sposób planowy, poprzez penetrację także różnych bibliotek i archiwów i koncentruje się wokół wyrażnie zakreślonych tematów:

- poszukiwanie informacji i materiałów biograficznych dotyczących Korczaka i jego rodziny, współpracowników i wychowanków,
- gromadzenie całości dorobku piśmienniczego Korczaka,
- gromadzenie materiałów dotyczących działalności Korczaka i stworzonych przez niego instytucji (Dom Sierot, jego kolonia „Różyczka” i Bursa, Nasz Dom, gazeta dzieci „Mały Przegląd”).

Bezpowrotne straty skłoniły odtwórców spuścizny Korczakowskiej do wzbogacania jej przez gromadzenie źródeł zastępczych lub pośrednich. Tego rodzaju materiałami zastępczymi są foto- i kserokopie dokumentów oraz wydawnictw zawierających teksty Korczaka. W rezultacie tych wszystkich działań zgromadzone w Archiwum materiały stanowią zbiór bardzo zróżnicowany: rękopisy, maszynopisy, wycinki, fotokopie i kserokopie różnych dokumentów i wydawnictw oraz oryginały i kopie fotografii. W ostatnim czasie powiększa się zbiór dokumentacji mechanicznej: mikrofilmy, kasety video, dyskietki, płyty CD.

Zgromadzone materiały pozwoliły już w latach osiemdziesiątych na opracowanie kalendarium życia i twórczości Korczaka oraz pionierskiej bibliografii. Stanowiły one podstawę dla podjęcia prac nad edycją *Dzieł wszystkich* Korczaka. Został stworzony warsztat pracy dla naukowców.

Poszukiwanie i zbieranie nowych informacji i materiałów dotyczących życia, działalności i piśmiennictwa Korczaka jest kontynuowane, lecz nie jest to już zadanie naczelne. Sporadycznie są, i należy przypuszczać, że będą, dokonywane jednostkowe znaleziska.

Archiwum Korczakowskie jest placówką specyficzną (nie odpowiadającą powszechnemu rozumieniu instytucji archiwalnej), której cechy wynikają z uwarunkowań historycznych dziejów spuścizny Korczaka. I tak: materiały oryginalne stanowią mały procent zbiorów (ok. 15%), zdecydowana większość to fotokopie, kserokopie i mikrofilmy publikacji znajdujących się w zbiorach bibliotek i archiwów państwowych, w zbiorach Archiwum Korczakowskiego w Izraelu, u osób prywatnych.

⁸ A. Igielski, *Stan dokumentacji archiwalnej spuścizny Janusza Korczaka*, „Kwartalnik Pedagogiczny” 1973, nr 2, s. 215–219.

Wszystkie znajdujące się w Archiwum materiały ujęte zostały, już w okresie działalności KORCZAKIANUM, w tematyczne zespoły katalogowe (teczki) i uporządkowane według następującego układu rzeczowego:

A. Janusz Korczak – Życie i dzieło

I. Dokumenty biograficzne

1. Materiały dotyczące Janusza Korczaka
2. Materiały dotyczące rodzin Goldszmitów i Gębickich

II. Relacje i wspomnienia

III. Prace i materiały o Korczaku. Recenzje.

B. Spuścizna pisarska

I. Twórczość literacka

1. Druki zwarte
2. Teksty w drukach zwartych
3. Teksty w drukach ciągłych
4. Inedita, rękopisy

II. Korespondencja

1. Listy Janusza Korczaka
2. Listy do Janusza Korczaka

C. Instytucje Korczakowskie

I. Dom Sierot

1. Towarzystwo „Pomoc dla Sierot”
2. Dom Sierot
3. Bursa
4. Kolonia „Różyczka”

II. Zakład Wychowawczy „Nasz Dom”

1. Towarzystwo „Nasz Dom”
2. Zakład Wychowawczy „Nasz Dom”
3. Bursa

III. „Mały Przegląd”

D. Uwarunkowania

I. Ludzie (materiały biograficzne, teksty)

1. Stefania Wilczyńska (Naczelną Wychowawczyni Domu Sierot i Kierowniczką Bursy)
2. Maria Falska (Kierowniczką Naszego Domu)
3. Wychowankowie
4. Bursiści
5. Przyjaciele, znajomi

II. Dokumentacja epoki

E. Recepcja (poza latami życia Korczaka)

F. Ikonografia i dokumentacja mechaniczna

I. Ikonografia

1. Janusz Korczak

2. Stefania Wilczyńska
3. Maria Falska
4. Dom Sierot
5. Kolonia „Różyczka”
6. Zakład Wychowawczy „Nasz Dom”
7. Varia

II. Dokumentacja mechaniczna i elektroniczna.

Archiwum obecnie dysponuje następującymi katalogami kartkowymi: alfabetyczny, rzeczowy, czasopism.

Wśród zgromadzonych materiałów należy wymienić jako najcenniejsze nie tylko oryginały. Wiele kopii ma duże znaczenie z uwagi na trudny praktycznie dostęp do oryginałów. Na przykład pierwsze młodzieńcze teksty Korczaka były publikowane w bardzo wielu różnych pismach. Niektóre z czasopism nie zachowały się w zbiorach polskich bibliotek (np. pierwszy rocznik „Czytelnia dla Wszystkich”, w którym Korczak opublikował 29 tekstów w 1898 r., odnaleziono we Lwowie i uzyskano mikrofilm). Inny przykład: jedyny znany zachowany rękopis, przygotowywanej książki został odnaleziony w latach osiemdziesiątych w Nowym Jorku (YIVO - INSTITUTE FOR JEWISH RESEARCH). Archiwum uzyskało kserokopię tego rękopisu. Jest to wersja brulionowa tekstu należącego do podstawowego kanonu pism Korczaka - *Prawideł życia*. Dla literaturoznawców materiał niezwykle cenny, gdyż ukazujący warsztat pisarski Korczaka.

Z uwagi na niedostępność dla polskiego badacza do cennych materiałów należy zaliczyć również kopie dokumentów dotyczących powołania Korczaka i jego służby w wojsku rosyjskim w okresie wojny 1905 r. (oryginały w Centralnym Państwowym Archiwum Historii Wojskowości w Moskwie).

Ważną pozycją każdej spuścizny literackiej są materiały typu epistolarnego i inedita. Niestety korespondencja prywatna Korczaka podzieliła los pozostałych rękopisów. Poza kilkoma oryginalnymi listami, w zbiorach KORCZAKIANUM znajdują się kopie listów Korczaka pisane do wychowanków, przyjaciół, znajomych głównie mieszkających w Palestynie (bo ta korespondencja przede wszystkim się zachowała). Oryginały tych listów znajdują się obecnie w izraelskim Archiwum Korczakowskim w kibucu Beit Lohamei Hagetaot. Tam też przechowywane są cenne źródłowe materiały Korczakowskie z lat 1939-1942, ujawnione dopiero w 1988 r. Ich kserokopie i opis zrobiony z autopsji znajdują się w Archiwum⁹.

Dla badaczy interesujących się genealogią Korczaka interesujący jest zbiór kopii dokumentów dotyczących rodziców i dalszych przodków. Są to metryki urodzenia, śmierci, ślubów rodziców, dziadków i innych członków rodziny ze strony ojca i matki (Goldszmitów i Gębickich).

⁹ Janusz Korczak w getcie. Nowe źródła, (oprac. zespołowe). Warszawa 1992.

Z zachowanych oryginalnych dokumentów Korczaka należy wymienić przede wszystkim własnoręcznie dokonany przez niego odpis dyplomu ukończenia studiów medycznych na Uniwersytecie Warszawskim (sporządzony w 1932 r., poświadczony przez Niemców w dniu 2 października 1940 r.). Drugim niezwykle cennym dokumentem jest niemiecki kwestionariusz obowiązujący lekarzy w Generalnym Gubernatorstwie podczas okupacji. Korczak wypełnił go w dniu 20 września 1940 r. Dokument ten jest tym cenniejszy, że zawiera liczne dane z życia Korczaka i o jego najbliższej rodzinie. Znajduje się na nim też fotografia, którą obecnie uważa się za ostatnie zdjęcie Janusza Korczaka.

Zachował się także „Pamiętnik” Korczaka. Pisany w getcie od maja do sierpnia 1942 r. był od razu przepisywany na maszynie przez jednego z wychowanków i w takiej postaci dzięki poświęceniu różnych osób został wyniesiony z getta i przechowany w ukryciu w Zakładzie Wychowawczym Nasz Dom.

Jedyną materialną zachowaną pamiątką po Januszu Korczaku są jego okulary. Nieznana jest historia ich uratowania w czasie wojny, jest to jednakże jeden z najstarszych eksponatów Archiwum.

Podstawową wartość wielu materiałów, mimo że są to kopie, określa fakt, że zostały one zgromadzone w jednym miejscu i są dostępne dla wszystkich zainteresowanych. Taki kompletny zbiór stanowią coroczne sprawozdania Towarzystwa „Pomoc dla Sierot” z lat 1910–1938 oraz komplet mikrofilmów i kserokopii roczników „Małego Przeglądu”, pisma założonego przez Korczaka dla dzieci w 1926 r. (ukazywało się do września 1939 r.).

Osobny dział Archiwum stanowi ikonografia. Gromadzenie fotografii samego Korczaka, wychowanków i ludzi oraz miejsc z nim związanych rozpoczęto już w latach pięćdziesiątych w ówczesnym Komitecie Korczakowskim. I praca ta jest cały czas kontynuowana. Znajdujący się obecnie w Archiwum zbiór ikonograficzny powstał w wyniku życzliwości wielu osób prywatnych oraz wieloletniej współpracy z Archiwum Korczakowskim w Izraelu. Zawiera zarówno fotografie oryginalne sprzed 1939 r., jak i kopie zdjęć z różnych źródeł (zbiorów prywatnych, publikacji), czasem z informacją o okolicznościach otrzymania zdjęcia i o osobach na nim przedstawionych.

Dokumentacja wizualna dotycząca życia i działalności Korczaka jest w zbiorach Archiwum stosunkowo bogatym działem. Są zdjęcia portretowe (Korczak, dzieci, współpracownicy), są ilustrujące życie codzienne w obu Korczakowskich zakładach wychowawczych, zdjęcia miejsc i budynków. Z reguły jest to materiał amatorski, większość fotografii nie ma opisów i dat wykonania; brak też nazwisk autorów. Identyfikowanie tych zdjęć – osób, które się na nich znajdują, przedstawianych sytuacji oraz uściślanie dat ich powstania – zalicza się do stałych prac KORCZAKIANUM. Obecnie zbiór jest także uzupełniany o fotografie (odbitki ksero) zamieszczane w latach dwudziestych i trzydziestych w różnych czasopismach i prasie codziennej oraz o podobizny ludzi, z którymi się Korczak spotykał, i miejsc, w których bywał.

W ostatnich latach dokumentacja fotograficzna została uporządkowana w układzie chronologicznym i zgrupowana w albumach tematycznych.

Mając na uwadze fakt, że wykonane kilkanaście czy nawet kilkadziesiąt lat temu fotokopie i kserokopie różnych materiałów mają znacznie ograniczony czas ich przechowywania, stale prowadzona jest ich wymiana na nowe, wykonywane nowoczesnymi środkami technicznymi (np. kopie laserowe). Do ostatnich osiągnięć należy zebranie wszystkich posiadanych fotografii na płycie CD.

Stale weryfikowane i rozszerzane są opisy archiwaliów. W ostatnim czasie podjęta została, dzięki współpracy z wolontariuszką, praca nad tłumaczeniem na język polski materiałów istniejących jedynie w języku hebrajskim czy żydowskim. Systematyczna współpraca z Archiwum Korczakowskim w Izraelu oparta jest na zasadzie wzajemnego wzbogacania zbiorów (przesyłanie odbitek kserograficznych nowych nabytków, uzupełnianie informacji opisowych itp.).

Stopniowo zbiory archiwalne zaczynają powiększać się o nowe źródła. Pozyskane materiały pozwoliły na wydzielenie odrębnych zespołów dokumentujących działalność osób związanych w różny sposób z Januszem Korczakiem. Są to:

- Archiwum Idy Merzan (1907-1987), bursistki Domu Sierot i kierowniczki przedszkola i internatu na kolonii „Różyczka” (materiały zinwentaryzowane i uporządkowane),

- wycinki prasowe z lat 1943-1997 (uporządkowane),

- Archiwum Marii Falkowskiej (1906-1998), pierwszej po wojnie kierowniczki Domu Dziecka nr 2 i badaczki życia Korczaka (materiały zgromadzone, nieuporządkowane),

- Archiwum Aleksandra Lewina (zmarł w sierpniu 2002 r.), bursisty Domu Sierot, twórcy koncepcji i niestrudzonego redaktora edycji *Dzieł* Korczaka (uporządkowane).

Księgozbiór. Wprawdzie załączek księgozbioru powstał już w okresie działalności Komitetu Korczakowskiego, to jednak dopiero w latach osiemdziesiątych i szczególnie dziewięćdziesiątych nastąpiło znaczne jego powiększenie. Gromadzone są w KORCZAKIANUM publikacje małej poligrafii (lata osiemdziesiąte) i książki wydane po 1944 r. - wydawnictwa polskie i zagraniczne.

Na księgozbiór polski składają się powojenne znaczące wydania pism Korczaka (różne wybory) oraz niektóre pojedyncze publikacje jego książek. Są tu także wydania wspomnień oraz opracowania studyjne od pozycji popularnych do prac naukowych. Księgozbiór wydawnictw zagranicznych to głównie tłumaczenia pism Korczaka (angielski, arabski, chorwacki, czeski, francuski, hebrajski, hiszpański, japoński, niemiecki, portugalski, serbski, włoski i inne) oraz różnego typu opracowania dorobku Korczaka. Znajdują się tu także pozycje książkowe autorstwa ludzi bądź bezpośrednio związanych z Korczakiem, bądź też żyjących z nim współcześnie.

Księgozbiór nie jest zbiorem pełnym wszystkich powojennych wydawnictw korczakowskich. Taki jego charakter został niejako wymuszony, gdyż zarówno Pracownia Korczakowska, jak i KORCZAKIANUM nigdy nie dysponowały środkami finansowymi pozwalającymi na prowadzenie planowych i uzupełniających zakupów. Mimo że również zbiór wydawnictw zagranicznych powstawał i rośnie w sposób przypadkowy, to jednak daje obraz popularności osoby Korczaka i stopnia znajomości jego dzieła na świecie. Wiele pozycji księgozbioru polskiego i zagranicznego to dary poszczególnych autorów lub działaczy korczakowskich z kraju i zagranicy. Znajdują się tu także prace powstałe w Pracowni Korczakowskiej czy już w KORCZAKIANUM.

W ostatnim okresie księgozbiór powiększył się o pozycje dokumentujące epokę, w której działał Korczak, w tym sporo publikacji przybliżających polskiemu czytelnikowi kulturę i religię żydowską.

Dokumentacja ruchu korczakowskiego

Dokumentowanie ruchu korczakowskiego nigdy nie mieściło się w priorytetowych zadaniach KORCZAKIANUM czy wcześniej Pracowni Korczakowskiej. Była to domena działaczy Komitetu Korczakowskiego (obecnie Polskie Stowarzyszenie im. J. Korczaka). Tym niemniej przez wszystkie lata istnienia ruchu pewne materiały były przekazywane także do KORCZAKIANUM, zarówno przez instytucje polskie, jak i zagraniczne. W rezultacie znajdują się w KORCZAKIANUM następujące materiały:

- publikacje stowarzyszeń korczakowskich działających w poszczególnych krajach. Przeważnie są to periodyki informujące o tym, co dzieje się w danym kraju czy w danym obszarze językowym (głównie publikacje izraelskie, niemieckie, szwajcarskie). Podobnie różne wydawnictwa polskiego ruchu korczakowskiego (biuletyny, materiały pomocnicze dla placówek korczakowskich, wydawnictwa z przeprowadzonych spotkań itp.) oraz Międzynarodowego Stowarzyszenia im. J. Korczaka, posiadającego swą siedzibę w Warszawie,

- materiały dokumentujące działalność lub pojedyncze akcje rozmaitego typu placówek noszących imię Janusza Korczaka,

- prace magisterskie lub wyższego stopnia poświęcone działalności czy opisowi systemu wychowawczego Korczaka i placówek Korczakowskich przekazane przez autorów, którzy przy ich pisaniu korzystali niekiedy ze zbiorów i konsultacji KORCZAKIANUM,

- varia, np. zdjęcia prac plastycznych o tematyce korczakowskiej.

W przypadku omawianej dokumentacji trudno według niej wyrokować o zasięgu i jakości ruchu korczakowskiego, stanowi ona jedynie swego rodzaju ilustrację tego, co dzieje się w Polsce i w innych krajach.

ZADANIA I ZAMIERZENIA

Przedstawione dzieje badań nad spuścizną Korczakowską i zdobyte w tym zakresie doświadczenia pozwalają bardzo konkretnie określić główne kierunki działalności KORCZAKIANUM. Za podstawowe, wynikające ze społecznych oczekiwań różnych kręgów odbiorców, należy uznać następujące zadania:

- gromadzenie, opracowywanie i uzupełnianie zasobów Archiwum Korczakowskiego oraz innych zbiorów związanych ze spuścizną życiową Janusza Korczaka i jej recepcją;
- udostępnianie zbiorów, prowadzenie działalności konsultacyjno-metodycznej i popularyzatorskiej;
- prezentacja stałej ekspozycji „Dom Sierot. 1912-1942” znajdującej się na terenie historycznego Domu, dziś Domu Dziecka nr 2 im. J. Korczaka;
- udział w pracach nad edycją *Dzieł* wszystkich Korczaka oraz przygotowywanie innych publikacji, głównie źródłowych, dokumentujących spuściznę Korczakowską i jej losy;
- opracowanie kartotek osobowych instytucji Korczakowskich (rekonstrukcja ich składu osobowego: wychowankowie, pracownicy, bursiści-praktykanci Domu Sierot i Naszego Domu, współpracownicy „Małego Przeglądu”);
- powiększanie i opracowywanie zbiorów ikonograficznych i innego typu dokumentacji mechanicznej Archiwum Korczakowskiego (zdjęcia, negatywy, zapisy magnetofonowe, video, elektroniczne) oraz tworzenie ich adnotowanej kartoteki.

Wiele z wykonywanych prac ciągłych zostało już omówionych przy prezentacji zbiorów archiwalnych.

Stopniowo na plan pierwszy wysuwają się w pracach KORCZAKIANUM problemy nie podejmowane w ubiegłych latach, a dotyczące recepcji i inspiracji korczakowskiej. Przy czym nie chodzi o wszelkie przejawy recepcji idei Korczaka czy szeroko pojmowaną działalność korczakowską. Konieczne wydaje się gromadzenie materiałów dotyczących głównie takich spraw, jak:

- jak poglądy i działalność Korczaka odbierali współcześni mu pedagodzy, pisarze, działacze społeczni, praktycy;
- z jakimi opiniami i przez kogo formułowanymi spotykała się jego działalność, jego poglądy, pisma;
- jakie były i jak przebiegały próby przenoszenia założeń organizacyjnych, koncepcji pedagogicznej systemu wychowawczego, który funkcjonował w Domu Sierot i w Naszym Domu, do innych współczesnych placówek.

Trwałym śladem działalności KORCZAKIANUM są przygotowywane tu i współprzygotowywane publikacje. Najważniejszą i najistotniejszą dla obecnych i przyszłych badaczy jest edycja *Dzieł* Korczaka, nad którą praca została rozpoczęta jeszcze w Pracowni Korczakowskiej pod koniec lat osiemdziesiątych. Zaplanowana na 16 tomów w 20 woluminach (ostatnie

2 tomy zawierać będą kalendarz i bibliografię - nowe wersje) zgromadzi wszystkie teksty Korczaka (z lat 1896-1942), począwszy od młodzieńczych humoresek po pisany w ostatnich miesiącach życia „Pamiętnik” oraz zachowane inedita. Podstawę dla jej przygotowania stanowią zbiory Archiwum. Począwszy od 1992 r. ukazało się dotychczas drukiem 14 woluminów (I-X, XI - 1 wol., XII). Przewiduje się, że do 2007 r. ukazą się tomy pozostałe. Dla badaczy korczakowskich spoza granic Polski istotne jest, że na podstawie wydania polskiego ukazują się równoległe edycje zbiorowe w języku niemieckim i hebrajskim.

Zaprojektowano i rozpoczęto realizację własnej serii wydawniczej „Z kręgu Korczaka. Tematy - Ludzie - Dokumenty”, w której publikowane będą różne materiały dotyczące Korczaka, ale pośrednio, bo nie jego pióra. Jako pierwszy ukazał się wybór tekstów Idy Merżan¹⁰, a w przygotowaniu są dwa następne zbierające teksty pedagogiczne najbliższych współpracowników Korczaka - Stefanii Wilczyńskiej i Marii Falskiej.

Zgromadzone w KORCZAKIANUM materiały są także wykorzystywane przez inne instytucje. Wielokrotnie eksponaty ze zbiorów własnych (ikonografia, dokumenty, wydawnictwa książkowe polskie i obcojęzyczne) były prezentowane na wystawach w kraju i zagranicą.

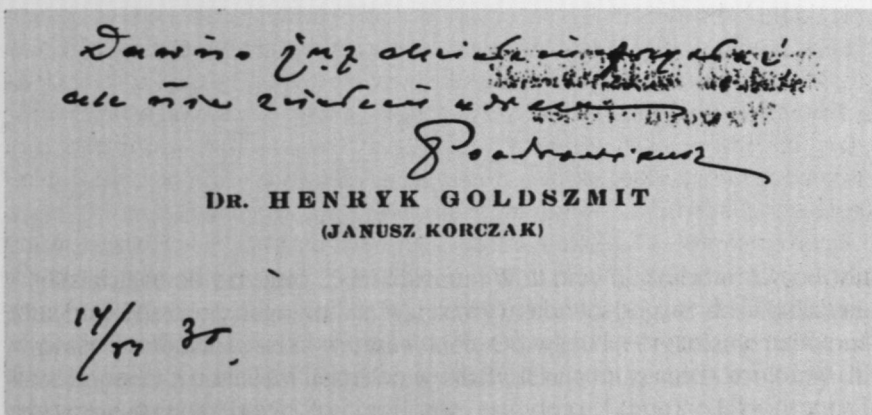
W ostatnich latach jedną z najważniejszych była wystawa „Janusz Korczak - pisarz, wychowawca, myśliciel” zorganizowana w 2000 r. w Żydowskim Instytucie Historycznym z udziałem Muzeum Literatury im. A. Mickiewicza. Pierwszą zaś wystawą, w której zaprojektowaniu i realizacji KORCZAKIANUM w pełni uczestniczyło - już jako Oddział Muzeum Historycznego - była eksponowana wiosną 2003 wystawa przedstawiająca związki Janusza Korczaka z jego miastem rodzinnym zatytułowana „Warszawa jest moja i ja jestem jej...” (w siedzibie Muzeum).

KORCZAKIANUM rocznie przyjmuje około 300-350 osób, w tym około 100 osób z zagranicy, z takich przede wszystkim krajów jak: Francja, Izrael, Japonia, Niemcy, Rosja, Ukraina, USA. Są to pracownicy naukowcy różnego typu uczelni, studenci, młodzież szkolna; przedstawiciele wolnych zawodów - m.in. dokumentaliści filmowi, reżyserzy przygotowujący spektakle, ostatnio także architekci w związku z ogłoszonym konkursem na pomnik Korczaka w Warszawie; ludzie w różny sposób związani z Korczakiem czy Domem Sierot, czasem potomkowie wychowanków. Odrębną grupę stanowią nauczyciele i uczniowie z placówek przygotowujących się do przyjęcia imienia Janusza Korczaka. KORCZAKIANUM odwiedzają i korzystają z jego zasobów tak osoby indywidualne, jak i zorganizowane grupy, proszące czasem o prelekcję czy wykład na interesujące je tematy.

¹⁰ I. Merżan, *Dzieci - miłość moja, duma moja, troska moja*, wyb. M. Ciesielska, O. Kierczyńska, Warszawa 2002. Zapowiedzią serii był wybór tekstów dziecięcych o Domu Sierot drukowanych w „Małym Przeglądzie” - *Dom na Krochmalnej*, wyb. i oprac. M. Ciesielska, Warszawa 1997.

Pracownicy KORCZAKIANUM biorą także aktywnie udział w spotkaniach naukowych (kongresy, sesje, seminaria) organizowanych przez rozmaite ośrodki naukowe i kulturalne z kraju i zagranicy (w latach 2001–2003 m.in. w Japonii, Niemczech, Ukrainie, Szwajcarii, Włoszech).

KORCZAKIANUM jest dzisiaj centralną placówką informacyjną i archiwalną, która dysponuje bogatą bazą źródłową dla różnorodnych poczynań związanych z osobą i dziełem Janusza Korczaka.

1. Wizytówka Janusza Korczaka z tekstem do nieustalonego adresata „Dawno już chciałem przesłać, ale nie znalazłem adresu. Pozdrowienia”